

Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami. Dwadzieścia pięć lat działalności

Dla dobrego funkcjonowania państwa i jego społeczeństwa warunkiem niezbędnym jest aktywność obywatelska, której cenną i ważną formą są organizacje pozarządowe. Jest to miara dojrzałości systemu demokracji. Długoletnie i zazwyczaj pozytywne doświadczenia społeczności krajów Europy Zachodniej i Ameryki Północnej są tego dobrym przykładem. Z przyczyn ideowych, którymi obdarzyła nas historia, w PRL-u aktywność obywateli w samoorganizujących się ruchach była ściśle kontrolowana i delegalizowana. Z racji tego, że rządy totalitarne w systemie komunistycznym zawłaszczały wszelkie dziedziny aktywności społecznej, traktując je jako przejaw swojego władztwa, tworzenie organizacji pozarządowych i ich działalność była skutecznie ograniczana, a w wielu sektorach praktycznie niemożliwa, mimo pięknych i dawnych tradycji. W dziedzinie opieki penitencjarnej i postpenitencjarnej przykładem może być założone w 1905 r. Towarzystwo Opieki nad Wychodzącymi z Więzień „Patronat”, które rozwinęło się w II RP jako Towarzystwo Opieki nad Więźniami „Patronat”. Zlikwidowano je w 1948 r., a próbowano reaktywować w 1980 r., ale przeszkodził temu stan wojenny. Ostatecznie wznowiło działalność po 1989 r. Dopiero okres transformacji ustrojowej otworzył w Polsce legalne podstawy funkcjonowania organizacji pozarządowych. Prawną możliwość zakładania stowarzyszeń dawała ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach*², na podstawie której 8 sierpnia 1989 r. udało się zarejestrować Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami (WTONW), powołane do życia 26 czerwca 1989 r. na zebraniu założycielskim w Arcybiskupim Komitecie Charytatywnym (AKCh). Miejsce nie było przypadkowe, gdyż to właśnie w AKCh w stanie wojennym działały Sekcja Opieki nad Internowanymi i ich Rodzinami, później Sekcja Opieki nad Więźniami Politycznymi i ich Rodzinami, które swoją pomocą stosunkowo wcześniej objęły nie tylko więźniów politycznych, ale również kryminalnych. Towarzystwo stało się ich kontynuatorem. Podstawą tej działalności były ustalone w 1986 r. uzgodnienia z władzami więziennymi we Wrocławiu oraz przedstawicielem Centralnego Zarządu

---

¹ Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Instytut Pedagogiki.

² Dz. U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104 z późn. zm., Dz. U. z 1990 r. Nr 14, poz. 86 z późn. zm., Dz. U. z 1996 r., Nr 27, poz. 118.

Zakładów Karnych gen. Jabłonowskim. W dniu 27.11.1986 r. odbyło się zebranie AKCh w całości poświęcone więźniom kryminalnym. Sprawę przedstawiła Agnieszka Kocot, przytaczając kilka fragmentów listów, a w dyskusji głos zabrali m.in.: Ewa Szumańska, Antoni Lenkiewicz, Roman Duda, Zbigniew i Zofia Romaszewscy, Zbigniew Jakubiec, ks. Wojciech Tokarz, Tadeusz Lenkiewicz, Henryk Grabias, Władysław Frasyniuk. Wszyscy dyskutanci byli zgodni w ocenie warunków panujących w zakładach karnych. Uznali je za niesprzyjające oddziaływaniu wychowawczemu, wręcz uwłaczające ludzkiej godności. Wszyscy też wypowiedzieli się za podjęciem wszelkich możliwych działań dla ulżenia doli więźniów, okazania im ludzkiej życzliwości i udzielenia możliwej pomocy. Podnoszono m.in. brak duszpasterskiej opieki w wielu zakładach karnych, krzywdzące traktowanie więźniów pracujących za bardzo niskie wynagrodzenie, brak pomocy więźniom zwolnionym po odbyciu kary, co skutkowało powrotem do przestępstwa³. Zebranie to przyczyniło się do powstania w AKCh – grupy osób szerzej zajmujących się sprawami więziennictwa. W 1988 roku uzyskano pomieszczenia przy Parafii Św. Bonifacego, której proboszcz ks. Wojciech Tokarz był także kapelanem więziennym. Na wiosnę 1988 r. opracowano Statut Wrocławskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami, którego celem, zgodnie z art. 1. jest „niesienie pomocy więźniom w duchu Ewangelii Świętej”⁴. Dzięki radzie ks. kardynała Henryka Gulbinowicza powstała samodzielna organizacja pozarządowa, zarejestrowana przez sąd 9 sierpnia 1989 r.

Na pierwszym zebraniu WTONW, które odbyło się 13 października 1989 r. przedstawiono program, cele i środki działania zawarte w statucie. W pierwszym zarządzie WTONW prezesem został nieżyjący już profesor dr inż. Marek Zakrzewski, wiceprezesem dr Elżbieta Dobiejewska, skarbnikiem Agnieszka Chrzanowska, sekretarzem Jarmila Onyszko. Pomoc prawną dla więźniów zaoferowali znakomici prawnicy z palestry wrocławskiej, mecenasi: Aranka Kiszyna, Henryk Rossa, Antoni Lewek, Edward Gorzełańczyk oraz sędzia Mirosław Filipowicz. Kolejno funkcje prezesów pełnili dr Elżbieta Dobiejewska, prof. dr hab. Henryk Kasprzak, dr Jolanta Szablicka-Żak. Wśród członków i współpracowników WTONW dominowali pracownicy naukowcy wrocławskich uczelni. W ciągu 25 lat działalności Towarzystwa naturalną kolejną rzeczą była zmiana pokoleniowa. Pojawili się wolontariusze rekrutujący się ze studentów i absolwentów wrocławskich uczelni, przede wszystkim kierunku pedagogicznego.

Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami jest dobrowolną, samorządną organizacją pozarządową, skupiającą osoby pragnące nieść pomoc duchową, prawną i materialną, w miarę możliwości, osobom pozbawionym wolności i skazanym, a także

³ E. Dobiejewska, *XX lat WTONW*, materiały wewnętrzne WTONW, maszynopis.

⁴ Statut Wrocławskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami, uchwała nr 1.

rodzinom skazanych, w szczególności rodzinom wielodzietnym, znajdującym się w ciężkiej sytuacji życiowej.

Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami współzałożyło w 1996 r. Zespół do wprowadzenia mediacji w Polsce. W 1999 r. zorganizowano samodzielny Dolnośląski Ośrodek Mediacji, którego celem było propagowanie sprawiedliwości naprawczej i mediacji, także rodzinnych. W 2010 roku, zgodnie z Uchwałą Walnego Zgromadzenia WTO nW z dnia 1 marca 2010 r., Dolnośląski Ośrodek Mediacji stał się integralną częścią Towarzystwa. W związku z rozszerzeniem działalności Towarzystwa w 2010 r. nastąpiła zmiana Statutu. Kierując się obowiązującym statutem, Towarzystwo realizuje swoje działania na kilku płaszczyznach: penitencjarnej, postpenitencjarnej, edukacyjnej, charytatywnej i mediacyjnej w zakładach karnych we Wrocławiu i Wołowie. W trakcie dyżurów odbywanych w zakładach karnych członkowie Towarzystwa prowadzą rozmowy ze skazanymi, w których stałym elementem są tematy związane z sytuacją rodzinną skazanego, jego kontaktami z rodziną, zwłaszcza jej najbliższymi członkami (współmałżonkowie, partnerki, dzieci, rodzice, rodzeństwo). Syndrom opuszczenia rodziny, pozbawienia jej środków do życia, naznaczenia stygmatem karalności jest dla części osadzonych, zwłaszcza po raz pierwszy karanych i niezdemoralizowanych, bardzo trudny i silnie emocjonalnie przeżywany. W razie braku wzajemnych relacji rodzinnych, jeśli nie ma przeszkód natury prawnej, psychologicznej i pedagogicznej (np. przemoc w rodzinie skutkująca zakazem kontaktów, pozbawienie praw rodzicielskich, zaburzenia osobowości) członkowie Towarzystwa na prośbę i w imieniu skazanych podejmują próby nawiązania kontaktu z rodziną i naprawy relacji. Służą również pomocą prawną w zakresie prawa rodzinnego opiekuńczego, także pomocą psychologiczną i pedagogiczną, często niezbędną ze względu na skomplikowane stosunki w rodzinach dotkniętych stygmatem karalności, trudności wychowawcze z dziećmi pozbawionymi ojcowskiej opieki. W niewielkim zakresie służą również pomocą materialną dla rodzin, przede wszystkim dla dzieci (paczki świąteczne, wyprawki szkolne, opłata wyjazdów wakacyjnych itp.). W ostatnich latach pomoc materialna dla rodzin skazanych jest ograniczana ze względu na brak środków finansowych⁵. Ułatwiają osadzonym kontakty z rodziną, dostarczając artykuły piśmienne i znaczki pocztowe, których ilość w zakładzie karnym jest limitowana. W ramach Wrocławskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami w 2010 r. realizowany był projekt pod hasłem „Wspieramy mamy” zawierający program na rzecz podtrzymania integralności rodziny pt. „Rola matki w integracji rodziny w okresie pobytu ojca dzieci w zakładzie karnym”, który został sfinansowany ze środków AXA Polska

---

⁵ Towarzystwo pozyskuje środki finansowe z grantów, odpisu 1% na organizacje pożytku publicznego oraz z donacji prywatnych. Do roku 2004 Towarzystwo otrzymało również pomoc finansową od Gminy Wrocław, oraz do 2001 roku pomoc z Funduszu Postpenitencjarnego Ministerstwa Sprawiedliwości.

S.A. Matki i dzieci uczestniczące w projekcie miały możliwość indywidualnych spotkań z pedagogiem, psychologiem, prawnikiem, w razie konfliktu wsparcia mediatora. Ojcowie przy pomocy członków Towarzystwa spełniali drobne marzenia swoich dzieci.

Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami – Dolnośląski Ośrodek Mediacji jest jedną z najdłużej działających organizacji pozarządowych pożytku publicznego we Wrocławiu i w Polsce, mimo że pomoc więźniom nie ma w polskiej rzeczywistości wielu zwolenników. W świadomości obywateli pokutuje represyjne prawo karne i brak zrozumienia dla prawa zadośćuczyniowego oraz konieczności i sensu pomocy osobom pozbawionym wolności, które znajdują się w bardzo trudnej sytuacji materialnej, rodzinnej, zdrowotnej.

Zgodnie z założeniami Statutu WTO nW-DOM Członkowie Towarzystwa prowadzą działalność edukacyjną, która realizowana jest na wielu płaszczyznach. Przede wszystkim Członkowie Towarzystwa propagują edukację i wspierają więźniów uczących się w szkołach funkcjonujących przy zakładach karnych. Pomoc polega na dostarczaniu podręczników szkolnych i obowiązujących lektur, materiałów piśmiennych, uzupełnieniu bibliotek więziennych, organizowaniu korepetycji z wybranych przedmiotów, oraz wyposażeniu warsztatów. Podejmowane działania zmierzały także do poszerzenia zakresu wiedzy przekazywanej w przywięziennych szkołach, np. przez opracowanie programów oraz praktyczne przeprowadzenie kursów spawania zakończonych państwowym egzaminem i uzyskaniem tzw. Książeczki Spawacza umożliwiającej pracę w tym zawodzie. Działania te zwane „pomocą dla samopomocy” przygotowują więźniów do życia na wolności.

W ramach organizowanych kół zainteresowań zapraszano na wykłady interesujących prelegentów. Działały np. koła nauki języków niemieckiego i angielskiego oraz matematyki i filozofii. Obok więc uzyskania konkretnego zawodu umożliwiano więźniom poszerzenie wiedzy ogólnej zgodnie z zainteresowaniami.

Przy pomocy Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka zostały zorganizowane dla więźniów i zainteresowanych pracowników więziennictwa kursy na temat Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Wspólnie z Zakładem Negocjacji i Mediacji Uniwersytetu Warszawskiego przeprowadzono również szkolenia na temat mediacji i sprawiedliwości naprawczej.

Działalność Towarzystwa jest „non profit”, a jego członkowie są wolontariuszami. Dlatego przedstawione w skrócie statutowe zadania mogły być realizowane dzięki dotacjom otrzymywanym na podstawie opracowanych projektów i ofert. Organizacja pozarządowa zajmująca się pomocą więźniom nie ma w polskiej rzeczywistości zbyt wielu zwolenników. Ciągle jeszcze w świadomości obywateli pokutuje represyjne prawo karne zamiast zadośćuczynienia. Dzięki współpracy i wsparciu Dortmundzko-Wrocławskiej

Fundacji im. św. Jadwigi, Fundacji Phare – Dialog Społeczny, Fundacji dla Polski, Fundacji im. Stefana Batorego, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz belgijskie grupie „Lekarze bez granic”, która wspierała przede wszystkim projekty edukacyjne.

Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami – Dolnośląski Ośrodek Mediacji jest jedną z najdłużej działających organizacji pozarządowych pożytku publicznego we Wrocławiu i w Polsce. Mimo że pomoc więźniom nie ma w polskiej rzeczywistości wielu zwolenników, celem członków i sympatyków jest zmiana świadomości społeczeństwa w tej dziedzinie.

The Wrocław Society for Prisoners' Aid: 25 Years of Activity

Summary: The Wrocław Society for Prisoners' Aid (WSPA) is a voluntary, self-governing non-governmental organization active since 1989. The Society brings together people who are willing to provide legal, material and non-material assistance to prisoners and their families.

In 1999, the WSPA launched the autonomous Lower Silesia Mediation Center, which aims to promote restorative justice and family mediation.

The WSPA is governed by its Statute and conducts its activities in the following areas: penal, post-penitentiary, educational, charitable as well as mediation activities at detention facilities in Wrocław and Wołów.

The WSPA/Lower Silesia Mediation Center is one of the few non-governmental organizations with extensive experience of successfully operating in Wrocław, or in Poland for that matter, even though assistance to prisoners does not enjoy considerable support in the Polish society.

